

Alta csak egy év múlva lökte be a felvonó ajtaját. Kutyus helyett bicikli volt nála, a kormányára egy Henry Miller-kötetet erősített. Balerina volt, kecses, mulatságos módon irányította a szexuális műveleteket.

– Hagyd, hadd kezdjem én! Így ni, a számmal. Nő, mindjárt megnő. Fogd vissza magad, fogd vissza magad, mert harapok! Látod, máris nő, fogd vissza magad, amíg bírod!

A hangja kitisztult, a rekedtségnek nyoma sem maradt. Alta jó tíz éve nem dohányzott.

– Így ni, ne engedd el magad! Fogd vissza! A kezed ide, az odúba, a forráspontra! Most, most gyere! Lassan, erősen, ahogy mondtam! Lassan, lassan és erővel!

Egy szombat este rettenetes migrénre hivatkoztam, hogy ne kelljen elkísérnem a családot a hegyekben töltendő hétvégére. Az egész éjszakát Altánál töltöttem. Nagyon vágyott erre az extravagáns gesztusra, egyre sürgetett, hogy vállaljam a kockázatot. Készült férjhez menni, s mindenképpen együtt akart tölteni velem egy éjszakát.

Fájdalmas, morbid öröm, az utolsó éjszaka megkésett eksztázisa az egykori finom, élénk test mellett.

Mély, fiatalos álom, vezeklés. Fényes, kék füstcsík. 17-es villamos. Rachel vidáman szállt le róla, széles, piros köpenyében, a karjában Micro kutyával. Meghatottan öleltük meg egymást, szédültem a mérges mohairhullámoktól, a temetési pelerintől, könnyeimmel küszködtem. Orrcimpám, mint régen, édes méreggel telt meg. Az éjjeli afrodiáikum aromája, ájulás, vad pillanat, az öregség fatális kábítószere.

Kováts Judit

ELTAGADVA, ELHALLGATVA

Regényrészlet*

A német megszállás, még ha számítani lehetett is rá, és gyakorlatilag ellenállás nélkül ment végbe, felforgatta az életünket. Nyolcadikos gimnazista voltam, érettségi előtt álltam, a tanév azonban nagy hirtelenében, április elsejével befejeződött. Osztályfőnökünk, Zádor Erna komor, ünnepélyes arccal hirdette ki, hogy nagyhét csütörtökjén az iskola tornatermében kerül sor a ballagásra és az értesítők kiosztására. Olyan baljós volt a hangja, hogy pisszenni és kérdezni sem mertünk, és eszünkbe sem jutott örülni a két és fél hónappal meghosszabbodott szünidőnek.

Csütörtökön a tornateremben szorongott az egész iskola. Mi, ballagók, végigjártuk a termeket, a folyosót, énekeltük a Gaudeamus igiturt, aztán beszuszakolódtunk a pulpitus és a hetedikesek közé. Az ének ugyanaz volt, mint máskor, Weiszer igazgató úr és a hetedikesek szószólója ugyanolyan szépen elbúcsúztatott bennünket, mint a tavalyi nyolcadikosokat, mégis rendkívül furcsára vagy inkább semmilyenre sikeredett az egész ünnepség. Nem mehettünk ki az iskolából, következésképp Mihály bácsi nem húzta a

* Előzményét lásd a *Holmi* 2010. júliusi számában.

csengőt egészen addig, amíg az utolsó diák ki nem lépett a kapun, nem vonulhattunk végig a korzón libasorban, szalamanderezve, nem kanyarodhattunk be a testvériskolák, az Angolkisasszonyok vagy a Kálvineum udvarába, amit máskor, hagyomány szerint.

A ballagásunkat a sárga csillag tette rendkívülivé, amit tizenhárom zsidó osztálytársunknak aznap kellett először viselnie. Kölcsönösen zavarban voltunk: mi nem akartunk odanézni, de harsogott az egyenruhájukon, és vonzotta a szemünket, ők úgy tettek, mintha rajtuk sem lenne, de ha összeakadt a pillantásunk, restelkedve néztek el mellettünk.

Habár a Geduly evangélikus leánygimnázium volt, reformátusok, görögök és izraeliták is jártak velünk. Soha senkinek nem tartottuk azonban számon a vallását, és azzal sem törődünk, hogy ki van vagy nincs ott a vallástanórán, a bibliakörben, az istentiszteleten. Nekem Stern Médi vagy Grünwald Lili majdnem ugyanolyan jó barátnőm volt, mint Eszti, Goldberger Etáról nem beszélve, akivel egymás mellett nőttünk fel, és akivel egészen nyolcadikig nap mint nap együtt jártunk a vonattal a városba, ő a kereskedelmibe, én a Gedulyba, és akire soha nem gondoltam úgy, mint zsidóra.

A zsidókérdés az én számomra gyakorlatilag nem létezett. Nekem teljesen természetes volt, hogy ők templom helyett zsinagógába mennek, és a szombat jelenti nekik a vasárnapot. A zsinagógához közel, egy utcával lejjebb laktunk, így ezerszer láttam a férfiakat előttünk vonulni – a nők ritkán, inkább csak nagy ünnepekkor mentek, mindig világos, fehér ruhában még az öregasszonyok is – és nyáron, amikor nyitva volt az ajtó, hallottam őket énekelni. Furcsa, különös ritmus, monoton beng-beng, dallam semmi, szépnak végképp nem lehetett nevezni az éneküket, valahogy mégis megfogott. Nemegyszer lementem a kert végébe, hogy jobban halljam.

Gyerekkoromtól fogva ismertem őket. A szecsavágó Dessert a Kisközön, a kanális partján lakott, és villanyos géppel aprította a takarmánynak való szalmát, szénát, zöldcsalamádét. Hozzá járt az egész falu, a szecsavágásért azonban nem kérhetett sokat, úgyhogy ő is ugyanolyan egyvégű parasztházban lakott, mint a többiek, annyi különbséggel, hogy a szecsavágás révén nála villany és nem petróleumlámpa világított.

Tojót valójában Weinrebnek hívták, a hivatalosságokon kívül azonban soha senki nem nevezte így. A csúfnevét olyan régen kapta, hogy már ő maga sem tekintette annak. Folyton úton volt, tojást vásárolt fel és tollat szedett a környékbeli falvakban, meg ki tudja, merrefelé még. Nyolc gyereket nevelt, a háza düledezett, azt hiszem, ő volt a zsidók között a legszegényebb. Két legnagyobb fiát '44-ben elvitték munkaszolgálatra, ők ketten és a Goldbergerék Lipuja meg Jaszlija tért csak vissza az egész közösségből.

A vágó-metsző Vinkler vágta a marhát, a birkát, és csütörtökönként, péntekenként hozzá hordták az asszonyok a baromfit is, hogy kóser legyen. Rabbi legközelebb a városban volt, úgyhogy a vágó-metsző a tisztességéből adódóan a legnagyobb tekintélynek számított. Szigorú, komor tekintetével, hórihorgas alakjával, szakállával, fekete kaftánjában, prémes sapkájában egyébként éppen úgy nézett ki, mint egy igazi rabbi. Ritka kivételként, neki csak egy gyermeke volt, egy nagyon kicsi fiú, aki '44-ben nem lehetett több ötévesnél.

Icik bácsi feleségével, fogadott fiával, Ernővel és kilencvenéves anyjával a Cigánypiacnál lakott. Minden reggel és este Marcsa lovával végigszekerezett a falun, bekopogott azokon az ablakokon vagy elnyújtott, kissé éneklő hangján bekiáltott azokra az udvarokra, ahonnan a kóser tejet szedte. A fejéshez ő adta a rocskát, a kannát, a tejből a tejházában kóser túrót, vaját készített. Ernő állandóan vele volt, ha megállt a szekér, azonnal ugrott, és hozta-vitte a nagy tízliteres kannákat szórtlanul.

Vogelné özvegyen, egyedül élt hibás, szerencsétlen fiával, Samuval. Nem tudom, már akkor sem tudtam, mi baja volt a fiúnak, de még egy gombot sem tudott kigombolni, ezért elől-hátul nyitva volt a ruhája, hogy szabadon, magától végezhesse a dolgát. A nagy, melék gyerek folyton távra felejtette a száját, gyakran csorgott a nyála, ha megszólalt, rikácsoló hangok törtek fel belőle, artikulálatlan beszédét legfeljebb ha az anyja értette. Aki nem ismerte, első látásra minden biztonnyal megijedt tőle, pedig a riasztó külső végtelenül jámbor, ártalmatlan lelket takart. Az anyja betegesen féltette, állandó felügyelet alatt tartotta, egyedül egy lépést sem tehetett.

'44-ben Samu olyan tizenéves lehetett, és már annyira vágyta a szabadságot, hogy húsvét utáni kedden, kihasznlva az őrzésében támadt pillanatnyi rést, megszökött. Miután Vogelné kétségbeesve felverte az utcát, a férfiak a keresésére indultak. Bejárták az egész falut, majd a határt a kiserdőtől a Százkútig, hiába, Samu nem lett meg még másnap sem, be kellett jelenteni az eltűnését. Végül a csendőrök a Henzsel és a Bartha-tanya környéki nádasban találták meg, halva. Az egész falu sajnálta a szerencsétlen, nyomorék gyermeket. Két nappal az összeszedésük előtt temették el, ő volt az utolsó, akinek a zsidótemetőben lett a nyughelye.

A kertvégről szomszéd, boltos Goldbergerékkal nagyon jóban voltunk. Rózi néni rendszeresen hozzánk hordta a libahúst füstöltni, szombatonként pedig az öcsém vagy én átmentünk meggyújtani nekik a tüzet.

A boltjuk a ház egyik helyiségét jelentette mindössze. Bejárata az utcáról nyílt, három lépcsőn kellett felmenni. Nagyon szerettem odajárni, és anyám elég gyakran szalajtott sóért, kristálycukorért vagy éppen mosószappanért. Amikor beléptem, rögtön megcsapott az a különös, meghatározhatatlan szag, amit a fűszerek édes-csípős illata, a petróleum, a vikszelt padló áthatóan szúrós és nehéz, olajos szaga egymással keveredve alkotott.

A helyiséget hatalmas, L alakú pult osztotta ketté, a hosszabbik része mögött állt rendszerint a nagydarab, kövér Rózi néni. A másik oldalra csak akkor ment át, ha gyerlyát, szappant, petróleumot, kékkövet vagy mondjuk kocsikenőcsöt kért valaki.

A falon körbefutó, majdnem a plafonig érő szekrény zöldre volt mázolva, a polcok alatt kisebb-nagyobb fiókok sorjázta, a legalsók már akkorák voltak, hogy akár ládák is lehetek volna. A liszt, a cukor, a rizs, a köles és a só egymás után következett, mind-egyikben alagutat formáló bádogkanál. A lisztnek négy rekesze is volt, külön az egy-, két-, három- és négynullás számára.

A nagy pult bal oldalán mérleg állt, a jobbon kihajtott füzet, rajta plajbász a számoláshoz. Volt még egy másik füzete, vagyis inkább egy nagykönyve Rózi néninek, nekünk meg egy kicsi. A vásárlásainkat mindkettőbe beírta, majd hónap végén elszámoltak anyánkkal.

A mérleg mellett volt a helye a tarka virágokkal, indákkal díszített nagy cukorkásdoboznak is, amelyet a vásárlás végén Rózi néni legtöbbször maga elé húzott, felnyitotta, találomra kivett belőle egy-két szem sárga vagy piros színű holdvilágcsukorkát, és a markomba nyomta.

Goldbergeréknél hat gyerek volt, négy fiú és két lány. A két legnagyobbat, Liput és Jaszlit az elsők között vitték el munkaszolgálatra, Ori meg Dávid még iskolába jártak. A kisebbik lány túl kicsi volt hozzám, nem is emlékszem már rá, Etára azonban, akivel egyidősek voltunk, annál inkább.

Etának annyira törékeny alkata volt, hogy egyáltalán nem nézett ki tizenennyolc éves nagylánynak. Hatalmas, barna szeme szinte világított sápadt, keskeny arcában, vékony

cérnahangja pedig mintha egy gyermeké lett volna. Tömérdek barna haját két ágba fonta, a copfja a derekát verdeste. Amikor futott, a két fonat önálló életre kelt, szabályos ütemben jobbra-balra csapódott, ha láttam, mindig rám jött a nevetetnék.

Etát, azt hiszem, mindenki szerette, és ő is mindenkét szeretett, talán még az imádságos, áruló, vén Katrinyáknét is, aki egyébként folyton bepanaszolt bennünket, gyerekeket, és aki miatt annyiszor kikaptunk. Etát nem lehetett nem szeretni, de azért engem nemegyszer kihozott a sodromból határtalan féltékenységével, és megmagyarázhatatlan ingerültséget váltott ki belőlem folytonos aggályoskodásával is. „Tisztára olyan vagy, mint egy sopánkodó, kezét tördelő vénasszony”, forrasztottam ezerszer torkára a szót, ha rákezdte.

A ballagás után is rákezdte. Sírós hangon, könnyes szemmel panaszkolta, hogy az utcán a járókelők még azt sem várták meg, hogy túlhaladjon rajtuk, máris tették rá a megjegyzést: „nini, ez a kislány is zsidó”. A csillag rajta olyan, mint marhán a billog – mondta –, vagy még rosszabb, mert marha és marha között nem tesznek különbséget, rásütik mindegyikre, a csillagot azonban csak nekik, zsidóknak kell viselni. „Minek éled bele magad annyira abba a vacak textildarabba, ne figyelj oda, egy csillagba senki nem hal bele, te sem fogsz” – ráztam le a sirámaid.

Többet nem hozta szóba sem ezt, sem mást. Habár alkalom se nagyon adódott, mert az iskola befejeződvén, nem mentünk többé együtt a vonathoz, már csak futólag találkoztunk. Amikor szombaton átmentem meggyújtani nekik a tüzet, váltottunk ugyan pár szót, de csak semmiségekről, mert Rózsi néni szinte rögtön megjelent a konyhában, és se szó, se beszéd, a kezembe nyomott két gombolyag fonalat. Mindig dugott valamit a kötényem zsebébe, és én soha nem tiltakoztam, mert Rózsi néni nem tűrt ellentmondást senkitől. Eszembe se jutott akkor sem, hogy megmondjam neki, mennyire utálok kézimunkázni. Az volt az utolsó szombat, amikor meggyújtottam náluk a tüzet.

*

Két hét sem telt el a hirtelen jött ballagás után, amikor a húsvét utáni első vasárnapon elvitték őket. Reggel Cicik bácsi Ernővel még összeszedte a tejet, mi pedig anyákkal istentiszteletre mentünk, éppúgy, mint máskor.

A templom a főutca közepén, egy dombon állt, a fél falut be lehetett róla látni. Az istentiszteletről kijövet hihetetlen látvány tárult elénk: egymásba érő szekerek, kiabáló, szitkozódó, síró és jajgató emberek, visító gyerekek, ismeretlen, idegen csendőrök és karpaszományos civilek nyüzsögtek, tolongtak mindenfelé.

A kilencvenéves, magatehetetlen Reiszmann nénit dunnástul, párnástul négyen tetek éppen felfelé az egyik szekérré, Rózsi néni a kezét összekulcsolva könyörgött, hadd vegyen ki egy kenyeret a kemencéből, az asszonyok összevissza szaladgáltak, neveket kiáltoztak, és folyton vissza akartak menni a házukba valami nélkülözhetetlen, bennfelejtett holmiért. Velük ellentétben az idősebb férfiak mintha legszívesebben indultak volna már, némán toporogtak a szekerek mellett.

A csendőrök üvöltöttek rájuk, lökdösték, taszigálták őket, sorokba próbálták rendezni azokat, akik nem fértek fel a szekerekre, minél jobban siettek azonban, annál rendezetlenebb lett a tömeg, nem és nem akart összeállni a menetoszlop. A feszültség az elviselhetetlenségig fokozódott, már azt hittük, közénk lónek.

Álltunk lecövekelve, némán a templom előtt, és egész egyszerűen nem tudtuk, mit tegyünk. Hazaindulni nem mertünk, odamenni hozzájuk, esetleg kérdezni tőlük valamit, végképp nem, a csendőrök miatt. A tiszteletes is kint állt velünk, de ő sem szólt egy

szót sem. Az istentiszteletnek legalább egy órája vége volt, de még mindig hajkurászták és rendezték őket, nekem pedig annyira, de annyira kellett pisilnem, hogy kínomban azt kívántam, bárcsak elindulnának már, és vége lenne az egésznek.

Vasárnap délutánoként rendszeresen kiült a nép – öreg és fiatal egyformán – a kapuk előtti lócákra bámészkodni, trécelni. Ez volt a szórakozása. Az éppen arra járók megálltak néhány szóra, a gyerekek pedig a felnőttek háta mögött hegyezték a fülüket.

Azon a vasárnapon nem vártunk délutánig, rögvest templom után kint gyülekeztünk, és csoportokba verődve taglaltuk az eseményeket. A zsidó házakat lepecsételték ugyan, a kemencéket, istállókat, ólakat azonban nem. „Bármi történt, a jószágnak enni kell – mondta valaki –, legalább a szomszédokét lássuk el!” „A kenyeret is csak ki kellene a Goldbergerék kemencéjéből szedni, és beadni nekik a közös iskolába!” – vitte tovább a szót valaki más. „Még bajunk származik belőle – aggályoskodott anyánk –, hisz az egyik rendőr az öreg Mari nénit, csak azért, mert siratni merte a menetet, azzal fenyegette, hogy közéjük hajítja őt is.”

Első gyűjtőhelyükhöz, a közös iskolához nagy kert tartozott, amely lenyúlt egészen az új országútig. „Mit tudják azt az idegen csendőrök meg rendőrök, hogy mi van hátul, a kerítésen túl, különben is, a kertek aljában, a csapásokon észrevétlenül oda lehet jutni” – cáfolták anyánkat. Amikor valaki azt találta mondani, hogy a fiatalok vagy még inkább a gyerekek, mégsem annyira feltűnőek, mint a felnőttek, Laci öcsém és én egyszerre vágtuk rá, hogy szívesen megyünk. Anyánk szeme villámokat szórt, leinteni bennünket azonban nem érkezett, mert a többiek kapva kaptak az ajánlásunkon.

Két hatalmas, kerek veknival indultunk neki az izgalmas kalandnak, mert az egész csak annak tűnt a szemünkben. A felnőttek, mintha nyugtatni akarták volna magukat, amiért nem ők vállalták a feladatot, összevissza, egyszerre beszéltek, majd külön-külön többször is elmondták, hogy merre menjünk. Ritkán értettünk egyet Lacival, amikor azonban elszabadultunk végre tőlük, nagy egyetértésben füstölgöttünk azon, mennyire bosszantóak, hiszen magunktól is van anyyi eszünk, hogy az Oroszvég felől kerülve, az új országútra kanyarodjunk ki.

A kertek aljában, a derékgig érő lícium- és bodzabokrokra keresztülgázolva, valóban észrevétlenül jutottunk el az iskola hátsó kerítéséig. A réseken átkukucskálva, először Icik bácsit és Ernőt, utána a két Goldberger fiút, Orit és Dávidot pillantottuk meg. Etát hiába kerestem, nem láttam a tömegben. Egyesek a földön, a csomagjaik mellett ültek, mások ácsorogtak, a gyerekek sivalkódtak vagy közönyösen, unatkozva gubbasztottak az anyjuk mellett. Batyu batyu hátán, kicsi, nagy és közepes mindenfelé. Fehérségük éles kontrasztként vált el a fekete ünneplőtől, mert kivétel nélkül mindenki ünneplőben volt. Április lévén, kicsiken, nagyokon egyaránt kabát, Löwingernén kettő, a nagy hoszszún még egy rövid, pepita kiskabát is.

Lacival suttogtunk izgalmunkban, pedig a csendőrök, rendőrök biztos, hogy akkor sem hallottak volna meg bennünket, ha kiabálunk, mert az összezárt tömeg morajlása, zsongása elnyelte a hangokat. Először halkabban, majd egyre bátrabban és hangosabban szölongattuk Icik bácsit, aztán Orit meg Dávidot, mindhiába. Tanakodni kezdtünk, hogyan vetethetnénk észre magunkat a bentiekkel. Laci göröngyöket kezdett átdobálni a kerítésen, eredménytelenül, aztán talált valami kavicsfélét, amivel megcélozta a Goldberger fiúkat, így végre sikerült. Egy pillanatra hátrafordultak, és akkor már meg is hallottak bennünket. A kerítéshez jöttek, de hogy kerüljék a feltűnést, végig háttal álltak nekünk. Szinte semmit nem tudtunk, mertünk beszélni velük, épp hogy csak elmondtuk, mit hoztunk, átdobtuk a két veknit a kerítésen, aztán félig meggörnyedve, a

barázdák közt bukdácsolva, futásnak eredtünk. Amikor kiértünk az országútra, megkönnyebbültünk, és hősnék éreztük magunkat. A jó érzés azonban csak hazáig tartott, amikor ugyanis a felnőttek elkezdtek kérdegetni, mit mondtak, tudják-e, hová viszik őket, mi lesz velük, akkor döbentünk rá, hogy nagy izgalmunkban az égvilágon semmit nem kérdeztünk tőlük.

*

Az utánuk maradt jószágot csak néhány napig kellett etetni, mert egyik estére üresek lettek az istállók. Azt beszéltek, az előljárásság foglalta le a költségek fejében az összeset, minden más holmijukkal egyetemben. Azt, hogy végül kihez került egy borjú, egy tehén vagy éppen Icik bácsi Marcsa lova, szerintem mindenki tudta, de azt, hogy az illető mennyit fizetett vagy fizetett-e egyáltalán érte, senki nem firtatta. Az aprójószágot vitte, aki nem szégyellte.

A sok gazdátlan kutya, macska egyáltalán nem volt annyira kapós. Ha némelyiket meg is szánta valaki, az összeset befogadni és etetni a legjobb szándék mellett is képtelenség lett volna, hiszen kutyája, macskája mindenkinek volt, sok helyen több is. Nem emlékszem, végül hová lettek, mennyi idő alatt tűntek el a faluból.

Az ingóságokat – ruhaféléket, konyhai eszközöket, ház körüli holmikát – a népházban gyűjtötték össze. A mi zsidóink ugyanolyan szegények voltak, mint jómagunk, ami utánuk maradt, az sem volt külön vagy jobb a miénknél. Ha valami értékük – készpénz, ékszer – mégis akadt, azt a készülésre kiszabott tizenöt percben elrejtették vagy magukkal vitték, esetleg rátették a kezüket azok, akik először jártak a házukban.

Ha szegénységben éltünk is, azért annyi, amennyi a hétköznapi élethez kellett, mindig kikerült, mégis lázba jött a nép, amikor elterjedt a hír, hogy a népházban zsidó holmit osztanak, lehet menni, igényelni.

Anyánk, mint legnagyobbat, engem küldött. Nagyon nem akarózt mennem, sose volt ajánlatos azonban nemet mondani neki – ha feladatot adott, akkor pláne nem –, mert gyakran eljárt a keze, és még nagylánykoromban is képes volt megpofozni engem. Apánk bevonulása ráadásul még idegesebbé tette, csattant mindenért. A szerencsétlen macskát, ha törleszkedett, a buta tyúkokat, ha keresztbe-kasba rohangásztak előtte, seprűvel vette üldözőbe, és úgy veszekedett velük, hogy zengett a porta a hangjától. Rajtuk vezette le az indulatát, és rajtunk, gyerekeken. Laci öcsém fel sem vette, kitért az útjából, különben is alig volt otthon, folyton a barátaival csavargott, a húgom és én azonban sokat szenvedtünk miatta.

A népháznál valóságos zsbvásár fogadott. Bejutni nem lehetett, az ajtó előtt egymás nyakában, fürtökben lógott a nép. Leginkább asszonyok, akik szünet nélkül zsörtölődtek, veszekedtek. Ha kifelé jött valaki a szerzeményével, mihelyst túlment rajtuk, rákezdték, hogy „meg sem illeti, miért épp neki adták”, majd még nagyobb hangon, egymást túllicitálva követelöztek. Tizenkilenc éves nagylány létemre, mint apró gyereket löktek félre, nem tudom, hányszor, de csak álltam közöttük szó nélkül, és vártam a soromra. Amikor órák múltán, magam sem tudom, hogyan, előrekeveredtem, annyit bírtam ki-nyögni, hogy anyám küldött. Tizenkét kispárnahuzatot nyomott valaki a kezembe.

Othon anyám tajtékozott: „micsoda pocsek népség, kiszúrják az ember szemét ennyivel, közben maguknak vagyont harácsolnak össze”. Csendben örültem, hogy nem engem hibáztat. Vette a kendőjét, és elindult. Nagyon hamar visszajött egy rend férfiruhával, hozta boldogan a kabátot, nadrágot, az ujjast és az inget. Apánknak mindene megvolt – ünneplője, hétköznapi ruhája, csizmája –, de ha rongyokban járt volna, sem

teszi ki magát annak a szégyennek, hogy valaki felismeri rajta a zsidó holmit. Anyánk azonban mit sem törődött ezzel, csak mutogatta egyik darabot a másik után, hogy „milyen jó állapotban van, tiszta új, jó lesz neki, ha hazajön”, én pedig, hogy ne rontsam az örömét, vagy inkább, hogy ne haragítsam magamra, semmitmondóan hümmögtem.

A népházban csupa hétköznapi holmi gyűlt össze. A gazdag zsidóktól, a Burgert testvérektől, Erdőhegyitől, Kőrösitől vagy Harsánytól származó, értékes dolgokat – drága, finom ruhákat, bundákat, ágyneműt, porcelánt, gramofont, varrógépet, bútorokat, szőnyeget – egyenesen a magtárba vitték, azokat mi nem is láttuk. Pedig azok jelentették a valódi értéket, mert szőnyeg például egy átlagos falusi házban – legyen az zsidóé vagy keresztényé – nemigen fordult elő, a padló is luxusnak számított abban az időben. A tisztaszoba döngölt földjét, aki adott valamit a csínra, szőnyeg helyett legfeljebb festett szurkospapírral borította.

A magtár eredetileg a báróé volt, '42-ben azonban kisajátította a hadsereg, és katonai raktár lett belőle. A hatalmas, háromszintes, sokfiókos épületben a környéken beszállásolt katonaság ellátmányát őrizték, innen vételezték a hadtáposok az élelmet. Biztonságos helynek számított tehát a magtár a zsidó javak szempontjából is. Egy részük azonban már be sem került ide, kézen-közön lába kelt, ami mégis, azt később, az orosz bejövételkor hordta szét a nép, amikor kifosztotta.

Bármilyen történt a népházban vagy később a magtárban, végül is a zsidó vagyonok javára, az értékesebb ingóságokra és az ingatlanokra – lett legyen az gazdagé vagy a falusi szegény zsidóságé – azok tették rá a kezüket, akik közel voltak a tűzhöz: a hatalmasok, a karszalagosok, az előljárók és azok pereputtya.

A házakat az előljáróság pecsételte le, előtte leltárt készített az ingóságokról. Nyilvánvaló azonban, hogy akik a leltározást végezték, hivatalos személyként is szétnéztek abban a házban, ahol jártak. Ha pedig szétnéztek, találtak maguknak valamit, a leltárba pedig csak az került be, ami nekik nem kellett.

A mi főbírónk hosszú ideje állt a falu élén, és legalább annyian tisztelték, ahányan félték. Nagy tekintélyéhez minden bizonnyal hozzájárult az is, hogy szerteágazó családjára révén legalább a falu fele rokonságban tudhatta magát vele, vagy ő velük – a nézőpontot a pillanatnyi helyzet határozta meg – és az is, hogy a testvére csendőr volt. Mindenki tudott a szerzeményeiről, de apróságokkal ő egyáltalán nem foglalkozott. Még ki sem hűlt a zsidók helye, három fiát rögvest beültette háromnak a házába: Pistát a Goldbergerékébe, Sanyit a Vogelékébe, Lajit a vágó-metszőébe.

Aztán ott volt még a törvénybíró is, akiből nem tudom, hogyan lett törvénybíró, mert sem róla, sem a családjáról nem volt valami nagy véleményem a falu. Három lánya, Joli, Ica, Gizi – egyik kényesebb a másinál – a zsidók elvitele után finomabbnál finomabb ruhákban kezdett járni. Magukra aggatták azok a Löwinger Sára csecsebecsét is, úgy páváskodtak a templomban, és mindháromnak a stafírungra is a zsidók holmijából telt ki. Nemhogy szégyellték volna azonban magukat, még fennebb hordták az orrukat, és észre sem vették, hogy néhány színes rongy miatt közszájon forog a nevük. Nem tudom, meddig, de még jóval a háború után is mondogatták róluk azt a csasztuskát, hogy „ha a zsidók visszajönnek, a Nagy lányok levetkeznek”.

Sok mindent suttoztak akkoriban a két bíróról, és ez a sok minden egyáltalán nem légből kapott rágalom volt, hiszen csak amit láttunk, az önmagáért beszélt. Vitathatatlan, hogy ők ketten akkor szedték meg magukat. Az előljáróság azonban nemcsak kettőjükből állt, ott tolongtak körülöttük még nem tudom, hányan, akiknek egytől egyig közös volt

az érdekük. Ha úgy veszem, a népházbeli osztogatással, még ha csak egy rend férfiruhát, tizenkét kispárnahuzatot vagy egy mákdarálót kaptunk is, de e nagy, közös érdekszövetés részesei lettünk mindannyian.

*

A közös iskolából először a Kismező tanyára vitték és néhány napig az uradalom hatalmas pajtájában őrizték őket. Kismező tanya zsidó birtok volt, a keresztől balra, a vasút mentében húzódott, nagyon közel esett a városhoz. Sok falubeli járt oda napszámba, mert Erdőhegyi, akit mindenki tekintetes úrnak szólított, jól fizetett. Amikor a többi gazdag zsidó, Kőrösi, Harsány és a Burgert testvérek menekültek, állítólag neki is üzentek, ő azonban maradt. Lehet, az üzenet érkezett túl későn, de az is lehet, hogy nem akart elmenni. Így adódott, hogy mielőtt gettóba zárták, a saját pajtájában őrizték a többiekkel együtt őt is.

A csendőrök, rendőrök és karszalagosok között akadt ilyen is, olyan is. Egyikükkel Goldbergerék megüzenték anyámnak, hol vannak, és arra kérték, ha Istent ismer, vigyen nekik valami ennivalót. Azt is üzenték, ha elmegy, elárulják, hová rejtették a pénzüket meg az aranyukat, vigye el nekik, mentse meg rajta őket. Az őr kiokosította anyámat, merre menjen: a sínek mentén, hátulról kerüljön, a töltés aljában talál egy olyan szakaszt, ahol a szűrőka meg a líciumbozót szinte összeér a pajta hátsó oldalával, ott biztos, nem fogják észrevenni, a deszkák résein keresztül pedig beszélhet velük.

Anyám félt, szerette Goldbergeréket, és vonzotta az arany. Egyedül kellett döntenie, apám a fronton volt. Sokáig hányta-vetette a dolgot, bevonta nagyanyámat is, ketten együtt végül arra lyukadtak ki, hogy meg kell próbálni. Az üzenet utáni második napon, estefelé elindult. Kendőbe kötve vitte az ennivalót, átgázolt a szűrőkán és a líciumon, egyedül. Egyikünknek sem engedte meg, hogy vele menjen, elhajtotta Lacit, a húgomat és engem is.

Szorongva vártuk vissza, de órák teltek el, és teljesen besötétedett, mire megjött végre. Feldúltan, könnyes szemmel sorolta, mit látott. Hihetetlen, nem létezik – gondoltam magamban –, mesemondó hajlamával megtoldotta a valóságot, de az is lehet, hogy kitalálta az egészet.

Belátott a pajtába. Az örök elöl, nagy karéjban tolongtak, kurjongattak, kiabáltak, előttük egy csomó rettegő, pucér nő próbált egymás takarásába bújni. Tánccot parancsoltak nekik, ők azonban – hogy minél kevesebb látsszék a meztelenségükből – leszegett fejjel, meggörnyedve csak takargatták magukat a kezükkel. Hogy táncoljanak végre, lökdösni kezdték az elöl állókat, ütötték, csapkodták, akit értek, közben gúnyolták, kacagták őket, mert a tánc apró, tétova mozdulatokba, szánalmas, alig látható vonaglásba torkollott. „Állatok voltak, ember ilyet nem cselekszik. Azt hittem, meghasad a szívem a szörnyűségtől, nem megyek oda többet” – mondta.

Miután valaki szólt Goldbergeréknek, hogy itt van Mariska, anyánk az egyik deszkát meglazítva, valahogy beszuszakolta a résen át az ennivalót. Rózsai néni közben elsuttogta, hogy a padlós szobában melyik két padlólap nincs leragasztva, az alatt, egy vaskazettában találja a pénzt meg az aranyat, vegye magához, hozza el, kap belőle ő is.

Egyedül nem mert átmenni Goldbergerékhez, és nem csak azért, mert pecsét volt a házon. Valamiféle rossz előérzet is motoszkált benne, úgyhogy szólt Márta néninek, a közvetlen szomszédnak, menjen vele, legyen tanú. Jól tette, hogy hallgatott a megérzésére, mert alighogy beléptek, Márta néni máris kijelentette, hogy „nincs itt semmi”. A két deszka félrelökve, a vaskazettának hült helye, valaki megelőzte őket. Lehetett

szomszéd vagy ismerős, olyan, aki mégiscsak tudott a rejtkehelyről, de lehetett akár ismeretlen fosztogató is, hiszen padló alá rejteni valamit elég kézenfekvő dolog, ha úgy veszem. „Lehet, hogy épp Mártáék vitték el a kazettát – gyanakodott később anyánk –, jól ismerték a házat, és olyan furcsa volt, hogy abban a félhomályban én még körbenézni sem érkeztem, ő meg rögvest megszólalt.”

Nagyon nem akart, de még egyszer nekiindult a Kismező tanyának, üres kézzel. Meg kellett mondania Goldbergeréknek, hogy ne reménykedjenek, nem talált semmit, a két padlólap félre volt lökve. Hívta Márta nénit is, hogy kísérje el, ő azonban nem ment vele. Arról az útvjáról egy árva szót sem szólt, hiába faggattuk.

*

A Kismező tanyáról hamarosan a városba, a gettóba hajtották őket. A gettót a Kis és a Bessenyei tér közötti részen és még néhány utcában alakították ki. Úgy tizenötezer városi és környékbeli zsidót zsúfoltak össze ezen a szűk területen. A Vay Ádám út, a Kis tér és a Kossuth utca találkozásánál egy deszkából ácsolt főkapu jelezte a tiltott zóna kezdetét.

Valójában maga a Kossuth utca is a gettó része volt, mivel azonban a villamost és a kisvonatot nem lehetett elterelni, az utcára néző ablakokat bedeszkázták és bemeszelték. A házak a villamosból nézve kísértetházaknak látszottak, az ablaküvegek helyén világító, frissen meszelt foltok pedig mintha valamiféle pusztító járvány vagy, fehér stigmái lettek volna.

A gettót deszkapalánk és szögesdrót kerítés vette körül, a határt jelentő utcák elejét és végét kapuk zárták le. Karszalagos rendőrfélék őrizték, volt köztük egy tőlünk is, Kiss Béla.

Amikor híre jött, hogy élelmet lehet beadni az ismerősöknek, anyám elé álltam azzal, hogy készítsünk csomagot Etáéknak, én majd beviszem. „A gettó nem az iskola vagy a pajta, oda se fogod tudni adni!” – intett le először, de addig-addig gyözködtem, hogy éppen ezért egyáltalán nem veszélyes, ha tudom, odaadom, ha nem, visszahozom, amíg ráállt. Olyannyira, hogy a kenyéren és vajon kívül nekiállt kalácsot is sütni.

Ugyanazokon az utcákon mentem végig, mint amelyeken az iskolába jártam, csak nem a táskámat, hanem a csomagot vittem lelkesen. A Kis téren keresztülvágva azonban, az embermagasságú, nagy deszkapu előtt megtorpantam. Tanácstalanul jobbra-balra pillantgattam, aztán befordultam a Kossuth utcába. A sírköves után a deszkerítést szögesdróttá váltotta fel, a házak is alacsonyabbak lettek, beláttam az udvarukra, de teljesen kihalt volt minden. Elmentem egészen a Dohány utcáig, aztán visszafordultam, és még jó ideig járkáltam le-fel, mire megláttam végre egy öreg zsidót. Megkérdeztem, ismeri-e a Goldberger családot. „Vagyunk itt jó sokan, de megkérdezem, kik azok” – felelte. Éppen ekkor azonban megjelent Kiss Béla karszalagosan, fegyveresen.

Ez a Kiss Béla köztudottan a legnagyobb nyilasok közé tartozott nálunk. Külsőre semmilyen ember volt; alacsony termete, vaskos, tömpe orra, két apró disznószeme jelentéktelenné tette. A tekintete azonban szúrt és vizslatott, és miután nyilas lett belőle, a hangja is rettenetesen megnövekedett.

„Te mit keresel itt?” – förmedt rám. Ijedség nélkül válaszoltam neki, hogy Goldberger Etának hoztam egy kis csomagot. „Na, csak próbáld meg odaadni, rögtön agyonlőlek!” – mordult ugyanolyan durván, és a jobb kezével a pisztolyára csapott. Meg sem fordult a fejemben, hogy komoly lenne a fenyegetőzése, hiszen gyerekkorom óta ismertem, és azt is tudtam, hogy nem sokba nézik a faluban, mégis jobbnak láttam, ha megfordulok,

és elindulok visszafelé. Erre ő is továbbment. Pár méter után azonban, amikor eltűnt a kanyarban, mégiscsak visszafordultam, és odaadtam az öreg zsidónak a csomagot azzal, hogy feltétlenül keresse meg Goldbergeréket. Válaszra sem várva sarkon fordultam, és ha addig nem is féltem, akkor mégis elkezdtem szaporázni a lépteimet, amikor pedig elértem a Kis teret, rohantam végig a Bocskai utcán egészen a vámházig, ahol kifulladásra, zihálva végre meg mertem állni. A csomag, biztos voltam benne, hogy nem jutott el Goldbergerékhez.

Gettóbeli látogatásom után folyton Eta járt az eszemben, nagyon szerettem volna találkozni vele. Egyszer láttam még, a bevagonírozás előtt. Miután a gettót kiürítették, gyalogmenetben hajtották őket a harangodi gyűjtőtáborba. Éppen előttünk, erre vezetett az út. Gyerekek, felnőttek, öregek, fiatalok gyalogoltak a menetben, voltak vagy két-háromszázan, kezükben, hátukon batyu. Csendőrök kísérték őket. Szinte nyári meleg volt, és mire elibénk értek, megtettek már vagy hat kilométert, úgyhogy csak vánszorogtak. Hosszan elnyúlt a menetoszlop, nem lehetett látni a végét, az emberek azonban némák voltak, jószerével csak a lábak csoszogása hallatszott. Sem a menetből, sem a kint állók közül nem szólt, nem intett senki senkinek, valami megakadályozta a mozgást, elfojtotta a hangot. Az iskolából, az osztályból több ismerőst is láttam, de én sem emeltem fel a kezemet.

Etát már messziről észrevettem. Rózsai néni és a testvérei mögött jött, egyedül. Nem nézett semerre, szemét a földre szegezte, a háta meggörbült. Fején a kendő, mint az öregasszonyoknak, elől csúcsosra hagyva, takarta az arcát. Május volt, már érett a ropogós cseresznye, azt ettem éppen. A kút mellett állt egy nagy kosár teleszedve, és én nagyon akartam egy marékkal adni belőle neki, de hiába volt messze a csendőr, nem mertem közelebb lépni, és ha restelltem is magam érte, örültem, hogy nem néz fel.

Aczél Géza

(BÚCSÚ)GALOPP

tétova utószinkron

6

aztán mégis csak a kamasz mint mikor fél évszázad múltán hullámzó élményfürdőkben öreg suhogó fák alatt megmártózik valaki a feledhetetlen felelőtlenségben a szűkülő létben nincs is talán nagyobb érdem ahogy a hosszú alvásokból kibukva összerakja a keletlen bukta a zavaros napirendet csak az ego csak a perc habzsolása menjen a befutó szálakat kegyetlen lendülettel összetapicskolva melyben a moralitás a jólneveltség a család laza kereteit öntudatlanul is óva valami érthetetlen önzés mentén a biológiai óra nekilendül ezt a képletet nem oldod meg élj bár a végső határokig keményen feszülve a büszke önállóságnak a leszakadás és a visszahúzó ösztönök görcsei ide-oda járnak